

УДК 631.438 (045)
© 1997

В. П. Славов,
доктор сільсько-
господарських наук

М. І. Дідух,
В. В. Борщенко,
П. М. Малярчук,
кандидати сільсько-
господарських наук

Державна агроекологічна
академія України

Р. Міхель,
Й. Хандл

Центр з радіаційного захисту
університету Ганновера
(Німеччина)

ВЕРТИКАЛЬНА МІГРАЦІЯ ^{137}Cs ТА ^{129}I ЧОРНОБИЛЬСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В ДЕРНОВО-ПІДЗОЛИСТИХ ГРУНТАХ ПОЛІССЯ УКРАЇНИ

Подано результати досліджень вертикального розподілу ^{137}Cs та ^{129}I в дерново-підзолистих ґрунтах Полісся України через 10 років після аварії на Чорнобильській атомній електростанції залежно від рівня їх забрудненості радіонуклідами. У ході досліджень встановлено, що швидкість міграційних процесів ^{137}Cs та ^{129}I збільшується при підвищенні щільності забруднення ґрунтів радіонуклідами. Крім того, характер міграції ^{137}Cs по профілю ґрунту відповідає характеру міграції ^{129}I .

Після аварії на Чорнобильській атомній електростанції (ЧАЕС) найзабрудненішими виявились землі Полісся України, які представлені здебільшого легкими за механічним складом піщаними та супіщаними дерново-підзолистими ґрунтами з низькою родючістю, малою сорбційною ємністю, високою кислотністю, низьким вмістом глинистих мінералів. Це створює сприятливі умови для міграції радіонуклідів по ґрунтовому профілю та їх нагромадження в рослинах. Особливо інтенсивна міграція радіонуклідів у природних екосистемах. Це зумовлено тим, що основна частина радіонуклідів перебуває у верхньому шарі ґрунтового профілю, що сприяє їх інтенсивному засвоєнню кореневою системою рослин (В. М. Прохоров, 1991).

З часом, внаслідок руйнування топливних часток і їх взаємодії з ґрунтовим комплексом, процеси міграції радіонуклідів можуть змінюватись залежно від інтенсивності та характеру випадіння. Тому в даній роботі подано фрагменти досліджень, які дають змогу розкрити особливості вертикальної міграції ^{137}Cs та ^{129}I у дерново-підзолистих ґрунтах Полісся України через 10 років після аварії на ЧАЕС залежно від рівня їх забрудненості.

Надалі дані зі співвідношень між ^{129}I та ^{137}Cs у ґрунтах із різним ступенем забруднен-

ня радіонуклідами заплановано використати для реконструкції доз опромінення щитовидної залози людини ^{131}I у почорнобильський період.

Для вивчення розподілення ^{137}Cs та ^{129}I в дерново-підзолистих ґрунтах Полісся України відбирали ґрунтові профілі шляхом пошарового відбору зразків ґрунту на ділянках, які після аварії на ЧАЕС не підлягали будь-якій обробці, тобто на природних луках. Відбір проводили на ділянках з низьким (до 0,2 $\text{Кі}/\text{км}^2$), середнім (15 $\text{Кі}/\text{км}^2$) і високим (>100 $\text{Кі}/\text{км}^2$) рівнями забруднення ґрунтів ^{137}Cs . Характеристика ділянок наведена в табл. 1. Одним з найважливіших критеріїв при цьому були очікувані рівні забруднення ґрунту радіонуклідами та їх незайманість.

Всі ґрунтові профілі склались із 10 окремих шарів, які характеризують вертикальний розподіл ^{137}Cs та ^{129}I в ґрунтах на глибини 0—40 см.

Відібрані зразки ґрунтів доставляли в лабораторію Державної агроекологічної академії України (ДААУ), де висушували в спеціальних тінювих приміщеннях. Після розмолу зразки ґрунту розміщали у товстостінні, загорнуті в спеціальну світлонепроникну плівку, місткості й транспортувались у Центр з радіаційного захисту університету Ганновера (Німеччина)

1. Місця відбору ґрунтових зразків (Житомирська область)

Ділянки з низьким рівнем забруднення ґрунту ^{137}Cs	Ділянки з високим рівнем забруднення ґрунту ^{137}Cs
Житомирський район с. Барашівка (2 профілі) с. Давидівка (2 профілі) с. Озерянка (2 профілі) с. Левків (2 профілі)	Народицький район с. Ноздрище (3 профілі) с. Нове Шарно (4 профілі) с. Христинівка (2 профілі)
Ділянки з середнім рівнем забруднення ґрунту ^{137}Cs (Коростенський район)	
с. Немирівка (4 профілі) с. Купеч (2 профілі)	с. Воронеж (5 профілів) с. Чигирі (3 профілі)

для радіоспектрометричного та радіохімічного аналізу на вміст ^{137}Cs та ^{129}I .

Дослідження вмісту ^{129}I в об'єктах навколишнього середовища методом радіохімічного аналізу активності нейтронів (RNAA) ведуть в університеті Ганновера вже близько 20 років. Визначення ^{129}I цим методом має певні обмеження за співвідношень $^{129}\text{I}/^{127}\text{I}$ нижче ніж 10^{-10} . Такі співвідношення характерні для фонових рівнів вмісту ^{129}I в об'єктах навколишнього середовища. Задля точності визначення ^{129}I в університеті у більш глибоких шарах ґрунтового профілю проводяться виміри методом мас-спектрометрії (AMS). AMS дає змогу осягнути практично всю сферу природних та антропогенних співвідношень $^{129}\text{I}/^{127}\text{I}$.

Результати аналізів ґрунтових профілів із трьох районів Житомирської області, за різної

щільності забруднення ґрунту ^{137}Cs , подано в табл. 2.

У місцях відбору ґрунтових профілів приладом СРП-68-01 проводили виміри потужності експозиційної дози, яка визначається, головню, γ -випромінюванням ^{137}Cs . Лінійну залежність між потужністю експозиційної дози та щільністю забруднення ґрунту ^{137}Cs наочно ілюструє рис. 1.

Результати досліджень вертикального розподілення ^{137}Cs за шістьма вертикальними профілями подано в табл. 3.

Отже, основна частина радіонуклідів навіть через 10 років після аварії на ЧАЕС перебуває у верхньому 20-сантиметровому шарі. Така закономірність характерна як для високих, так і для середніх та низьких рівнів забруднення ґрунтів. Проте швидкість мігра-

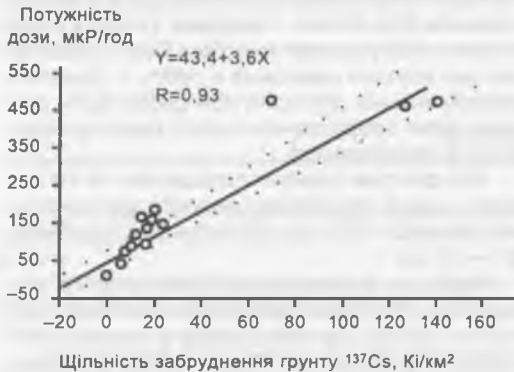

Рис. 1. Залежність між потужністю експозиційної дози та щільністю забруднення ґрунту

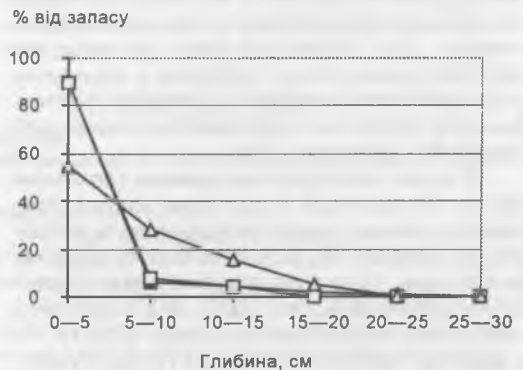

Рис. 2. Розподіл ^{137}Cs по профілю ґрунту. Рівні забруднення ґрунту: $\blacktriangle$ — низький; $\square$ — середній; $\triangle$ — високий

2. Щільність забруднення ґрунту ^{137}Cs і потужність експозиційної дози в районі досліджень станом на 26 квітня 1996 р.

Місце відбору ґрунту та номер зразка	Щільність забруднення ґрунту ^{137}Cs		Потужність експозиційної дози
	кБк/м ²	Кі/км ²	мкР/год
<i>Ділянки з низьким рівнем забруднення ґрунту</i>			
Барашівка 1	3,6±0,1	0,100±0,003	9
Барашівка 3	4,7±0,2	0,127±0,006	12
Давидівка 1	5,6±0,2	0,15±0,01	12
Давидівка 2	5,1±0,2	0,014±0,01	11
Озерянка 1	7,7±0,3	0,21±0,01	7
Озерянка 2	4,5±0,2	0,121±0,005	10
Левків 1	6,7±0,3	0,182±0,008	11
Левків 2	7,0±0,3	0,190±0,008	11
<i>Ділянки з середнім рівнем забруднення ґрунту</i>			
Немирівка 1	225±7	6,1±0,2	41
Немирівка 2	481±15	13,0±0,4	112
Немирівка 3	553±17	15,0±0,5	159
Немирівка 4	889±27	24,0±0,7	139
Вороневе 1	621±19	16,8±0,5	87
Вороневе 2	647±20	17,5±0,5	131
Вороневе 3	476±15	12,9±0,4	113
Вороневе 4	756±23	20,4±0,6	180
Вороневе 5	728±22	19,7±0,6	154
Купеч 1	401±12	10,8±0,3	85
Купеч 2	309±9	8,4±0,3	69
Чигирі 2	416±13	11,3±0,3	94
<i>Ділянки з високим рівнем забруднення ґрунту</i>			
Ноздрище 1	4709±142	127±4	462
Ноздрище 2	5214±157	141±4	469
Ноздрище 3	2586±78	70±2	474

3. Вертикальний розподіл ^{137}Cs у ґрунтового профілі станом на 26 квітня 1996 р.

Шар ґрунту, см	Рівень забруднення ґрунту ^{137}Cs					
	Низький		Середній		Високий	
	Вміст ^{137}Cs в ґрунті, Бк/кг СР					
	Левків 1	Давидівка 2	Немирівка 2	Вороневе 4	Ноздрище 1	Ноздрище 3
ґумус/ґрунт	62±3	48±1	4806±146	56323±1698	7654±234	6658±201
0—1	125±5	48±1	5705±172	42642±1282	9007±273	6594±199
1—2	64±3	50±1	5486±165	31375±944	8598±260	6784±205
2—3	52±1	44±1	5330±161	5221±160	9283±281	7638±230
3—5	34±1	36±1	4432±133	2044±62	8525±257	8583±259
5—10	14,0±0,6	14,7±0,5	2153±65	360±1	31278±942	10891±328
10—15	13,3±0,6	3,3±0,3	605±19	57±1	12635±380	8980±270
15—20	10,7±0,5	1,9±0,3	93±3	45±1	1136±35	4145±126
20—25	6,4±0,4	0,8±0,1	13,2±0,5	28±1	63±3	102±3
25—40	2,1±0,2	1,4±0,1	3,6±0,2	29±1	31±3	18±2

ційних процесів підвищується із збільшенням рівня забрудненості ґрунту. Так, дані рис. 2 свідчать про те, що за високих рівнів забруднення ґрунтів значна частина радіоцезію зосереджена в шарі 5—15 см, а за середніх і низьких рівнів забруднення ґрунтів в аналогічному шарі перебуває менше 5% радіонукліду.

Така різниця в швидкості міграції радіоцезію по ґрунтовому профілю, на нашу думку, може бути зумовлена не тільки інтенсивністю забруднення, а й фізико-хімічними властивостями випадінь, які визначають різний ступінь рухомості та загальну кількість обмінних форм радіонуклідів у різних генетичних горизонтах. Аналогічного твердження додержуються в своїх дослідженнях Б.С. Прістер та ін. (1992). Так, ними встановлено, що при десорбції радіонуклідів порівняно м'якими десорбентами: водою, 1-нормальним розчином $\text{CH}_3\text{COONH}_4$ і HCl , ступінь вивільнення радіоцезію у більш глибоких шарах ґрунтового профілю збільшується у кілька разів.

Визначення ^{129}I в ґрунтових профілях у даний час інтенсифікуються. Результати визначення вмісту ^{129}I в верхньому 10 см шарі

% від запасу

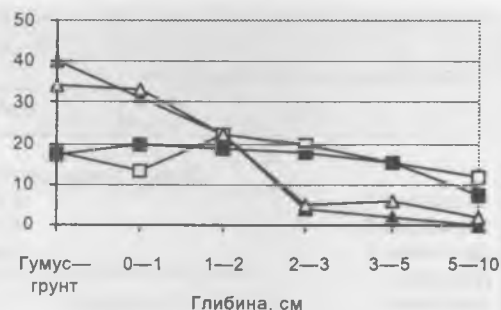

Рис. 3. Розподілення ^{137}Cs та ^{129}I по профілю ґрунту: ■ — Немирівка ^{137}Cs ; □ — Немирівка ^{129}I ; ▲ — Воронеж ^{137}Cs ; △ — Воронеж ^{129}I

двох ґрунтових профілів, відібраних на ділянках із середніми рівнями забруднення ґрунту ^{137}Cs (с. Воронеж та с. Немирівка) свідчать, що характер розподілу ^{129}I по ґрунтовому профілю відповідає характеру розподілу ^{137}Cs (рис. 3).

Висновки

Одержані результати дають можливість оцінити міграційні процеси ^{137}Cs та ^{129}I по вертикальному профілю дерново-підзолистих ґрунтів Полісся України через 10 років після аварії на ЧАЕС залежно від рівня їх забрудненості. Встановлено, що в умовах природних екосистем основна частина ^{137}Cs та ^{129}I перебуває у верхньому 20 см шарі ґрунтового профілю. При висо-

ких рівнях забрудненості ґрунтів значна частина активності зосереджена в шарі 5—15 см, а за середніх і низьких рівнів (до 15 Кі/км^2) у відповідному шарі перебуває близько 5% радіонуклідів. Тобто швидкість міграційних процесів у високозабруднених районах дещо вища порівняно з такою в районах із низькою і середньою забрудненістю ґрунтів.

Бібліографія

1. Прістер Б.С., Перепелятников Л.В., Омеляненко Н.П. Вертикальное распределение радионуклидов в почвах и переход их в растения в зоне аварии на ЧАЭС // Проблемы сельскохозяй-

ственной радиологии / Под ред. Н.А. Лоцилова. — К., 1992. — С. 95—101.

2. Прохоров В.М. Миграция радиоактивных загрязнений в почвах. — М.: Энергоиздат, 1991. — 99 с.